

IV - Theatrale dialoog

Context: crisis bij de banken

(...) De professionals zijn aangeslagen door de populistische beeldvorming van de graaicultuur waar ze deel van zouden uitmaken. Ze zijn aangeslagen door het snelle verlies van het consumentenvertrouwen, dat daarmee gepaard gaat. Er is frustratie en onzekerheid. Ze werken in vier groepen met externe begeleiders aan verschillende scenario's. Mijn rol¹ is om een muzisch contrapunt door de dag heen te weven. De innovatieve toekomstbeelden krijgen niet alleen cognitieve, maar ook muzische respons doordat wij 'terugspelen', door de verbeelding te wekken en zoals dat heet een andere laag aan te boren. Wat mij treft is dat in de loop van de dag het verlangen naar gedeelde waarden en wezenlijke verbinding steeds sterker naar voren komt. Dat lijkt een collectieve *cri de coeur* te zijn. De professionals staan vol in het spanningsveld van MacIntyre tussen institutionele druk op toekomstdenken en het ontwikkelen van *businesscases* enerzijds en het sterk intrinsieke verlangen naar verbinding anderzijds. Mijn antwoord om in deze spanning tegenkracht aan te wakkeren geef ik vorm door in plaats van een samenvattend concluderend slot een theatrale dialoog te doen. Die gespreksvorm gaat heel direct over het belichamen van verbinding en het delen van intrinsieke waarden. Mij treft ook jaren later nog steeds de intensiteit van de gezamenlijke kracht die daaruit spreekt. De gezamenlijke opvoering van de theatrale dialoog wordt ervaren als de juiste 'conclusie' van deze dag.

Theatrale dialoog²

De bankiers staan verspreid door de gigantische ruimte van Radio Kootwijk. Hoge ramen kijken uit over de vlakte. Het licht valt laag in. We werken in duo's met een simpele spelregel als werkwijze. Speler 1 (zij) zet zichzelf neer in een pose. Ze raapt iets van de grond, houdt iets vast of staat in een houding die een bepaalde stemming uitdrukt. Alles kan, ook de meest eenvoudige houding. Speler 2 (hij), haar duo-partner in deze ronde, zet er een beeld naast dat door haar pose wordt opgeroepen. Hij wijst bijvoorbeeld naar datgene wat opgeraapt wordt. Even staat er een duo-beeld als ze enkele seconden samen zo staan. Dan stapt zij (1) uit en kijkt naar het beeld van hem (2) dat nu alleen achterblijft. Zij laat de nieuwe betekenis van het restbeeld tot zich doordringen en zet er vervolgens een nieuw bij haar opgeroepen pose tegenaan. Weer is er een duo-beeld. Nu stapt hij uit, kijkt, wacht tot iets opkomt, stapt weer in en maakt een tegenbeeld. En zo gaat de theatrale dialoog verder. Er zijn geen toeschouwers. Alle deelnemers gaan op in hun eigen dialoog. Van het ene op het andere moment is het gezelschap in *flow*.³

Deze oefening is intens en heeft betekenis en zeggingskracht. De vorm is expressief en persoonlijk, maar overstijgt dat tegelijkertijd in iets onpersoonlijks, alsof bepaalde patronen zo herkenbaar en vanzelfsprekend zijn dat die nu eenmaal bij de uitvoering horen, wie deze oefening ook maar doet. Opvallend is dat echt (vrijwel) iedereen deze dialoog beheerst en er bovendien goed in is, in de zin van

¹ Een samenwerking met altvioliste Esther Apituley.

² Deze dialoogvorm heb ik geleerd van theatermaker Henk Schut, destijds artistiek leider van de DOG-troep (2004 – 2008)

³ Eerder heb ik ook al een verband gelegd tussen opgaan in het werk en ervaringen van speelplezier en *flow*. Meer over *Flow* is te vinden in het werk van Mihaly Csikszentmihalyi. Vgl. Csikszentmihalyi, M. (2003) *Flow: psychologie van de optimale ervaring*, Amsterdam: Boom

variaties kunnen maken in het spel van hoor en wederhoor en in de overgave aan het spel en het toelaten van de speelsheid en het speelplezier die ermee gepaard gaan.

Fascinerend is om in een tweede ronde met een andere partner te werken en te merken dat zich een heel ander verhaal ontwikkelt. Denkt de deelnemer bij de eerste ronde nog dat vooral zenden van zijn eigen beelden is wat werkt, in de tweede ronde wordt hij bewust dat het spel vanuit ontvangen vorm krijgt. Elke andere persoon roept iets anders op. Deelnemers voelen een sterk eigenaarschap om deze uitwisseling aan te gaan en nemen direct verantwoordelijkheid voor de dialoog waar ze inzitten: “je kan je partner niet zomaar in de kou laten staan”. Hoewel het misschien ongewoon is om te doen, voelt deze oefening op de één of andere manier meestal heel veilig. Er zijn precieze spelregels en de vorm heeft een heel formeel verloop. Binnen deze heel heldere kaders is de vrijheid van dit gesprek echter maximaal. Na een theatrale dialoog van vijf minuten wisselt elk duo uit wat er gebeurde, wat er raakte en wat opviel. Daarvan worden plenair waarnemingen en opmerkingen opgehaald. Daarna volgt de tweede ronde met een andere partner in een duo gesprek en een korte plenaire terugkoppeling.

Wat mij opvalt is dat de meeste deelnemers vrijwel direct opgaan in het uitvoeren van de dialoog. De omgeving en de buitenwereld zijn snel vergeten. Dat is opmerkelijk want het is beslist geen *business as usual*. Het is welbeschouwd een vreemde overgang om van intens praten ineens te belanden in theatrale uitbeelding. En toch gaat het vanzelf. Dat komt mede door het sterke spelkarakter van constante beurtwisseling en door de focus op ‘de ander’ in het duo waarmee gewerkt wordt. De deelnemer treedt bovendien niet alleen in dialoog met zijn tegenspeler, maar ook met het beeld dat hij maakt. Het is alsof de deelnemer een beeldend werk aan het maken is met zichzelf als materiaal: uitstappen, kijken naar het werk, toelaten dat een nieuw beeld ontstaat en dat nieuwe beeld vervolgens uitvoeren door weer in te stappen. Het werk dat ontstaat levert als het ware feedback op het maakproces.

Ook in het heen en weer bewegen tussen ronde één, reflectie, ronde twee, reflectie is er een dialoog gaande. Het maakproces van de dialoog en het reflecteren werken op elkaar in. De bewustwording van wat raakte en wat opmerkelijk was in de eerste dialoog leidt tot een impuls om iets nieuws te maken en iets anders te proberen in de tweede. Het reflectieve gesprek zet zich dus door in de theatrale dialoog met een andere partner die volgt. De gesproken reflectie is net zo belangrijk als de zwijgende theatrale dialoog. In die reflectie komt het theatrale nog een keer langs, maar nu in woorden. Als een bevestiging versterkt dat de ervaring dat het werk echt uitgevoerd is: “ja dit is wat er gebeurde, dit is wat wij deden”.

Tenslotte is er het plenair (of in grotere groepen) uitwisselen van uitkomsten. Daarin ligt het element van de verantwoording aan de grotere gemeenschap van medemakers. Het is alsof de theatrale dialoog in een gezamenlijke open werkplaats plaatsvindt. In die uitwisseling treedt een supersnel gezamenlijk leren en ontwikkelen op. Alle ideeën, commentaren en ervaringen van andere duo's worden direct verstaan en meegenomen voor verder exploratie en verkenning in een volgende ronde.